

Ihmisten ja eläinten rajoilla

VIII Kulttuurintutkimuksen päivät
3.–4.12.2015 (Oulu)

HEIDI MIKKOLA
TIINA SALMIA

Turun yliopisto

Kahdeksannet kulttuurintutkimuksen päivät järjestettiin Oulussa joulukuun alussa. Teemana oli ”rajat/borders” ja aihetta käsiteltiin hyvin monenlaisista ja monien eri tieteenalojen näkökulmista: käsittelyssä olivat mm. kansallisvaltion ja kansallisuuden rajat, sukupuolen käsitykset, jätteet, huumori, uskonto, kuolema, kirjallisuus ja posthumanismi. Päivillä oli yhteensä 24 työryhmää, joten mielenkiintoisten ryhmien päällekkäisyyksiltä ei voinut välttyä. Yksi ryhmistä oli *Rajat ihmisten ja eläinten välillä*, jonka vetäjinä toimivat Nora Schuurman, Kirsi Laurén, Riitta-Marja Leinonen ja Markku Niskanen. Ryhmän kaikki esitykset olivat perjantaina, joten torstaina olimme vaikean valinnan edessä: mitä mielenkiintoisista työryhmistä mennä kuuntelemaan?

Kulttuurintutkimuksenpäivien ensimmäinen keynote-puhuja oli professori Anssi Paasi Oulun yliopistosta. Paasin esitelmä ”Rajatutkimuksen muuttuvat kontekstit ja käsitteet” oli varsin laaja katsaus rajatutkimukseen ja sen suuntauksiin.

Kulttuurintutkimuksen päivien teeman äärimmäistä ajankohtaisuutta painottanut puheenvuoro nosti esille muun muassa Euroopan maiden rajoille tälläkin hetkellä nousevat muurit. 1990-luvun globalisaation idealistinen lupaus rajatonomasta maailmasta on jäänyt lunastamatta. Heti Paasin jälkeen oli vuorossa päivän toinen keynote-esitys, jonka piti professori Sanna Karkulehto Jyväskylän yliopistosta otsikolla ”Onko rakentava erojen ja rajojen politiikka mahdollista?” Karkulehto otti esitelmässään kantaa niin Suomen nykyiseen poliittiseen ilmapiiriin kuin yliopistojen tilaankin. Hän painotti kohtaamisen politiikkaa ja rajoja ylittävää vuoropuhelua. Esitelmässään Karkulehto myös pohti intellektuaalisen kulttuurin sääntelyä monikulttuuristuvassa Suomessa ja jätti ilmaan kysymyksen, mitä voimme asialle tehdä.

Rajat ihmisten ja eläinten välillä -työryhmästä oli valitettavasti kaksi esitystä peruuntunut, joten perjantaina aamupäivällä oli enemmän aikaa paneu-

tua kolmeen esitelmään eläimiä käsittelevän tutkimuksen eri aloilta ja iltapäivällä vuorossa oli enää kaksi esitystä. *Rajat ihmisten ja eläinten välillä* -työryhmän avasi Kati Saarinen Itä-Suomen yliopiston ympäristöpolitiikan oppiaineesta esitelmällä väitöskirjaansa, jossa hän analysoi maatalouden ja maidontuotannon ammatti- ja oppikirjoja. Saarisen analyysissä ilmeni, että oppikirjossa tärkein painotus on ollut ”järkevässä talouden käytössä” ja käsitykset ihmisten ja eläinten tarpeista ovat muuttuneet vuosikymmenestä toiseen kontekstisidonnaisesti uusien tietojen ja käytäntöjen valossa. Eläinten hyvinvointi on noussut keskeiseksi kysymykseksi vasta 1990-luvulla. Kiinnostavaa kuitenkin on, etteivät eläinten olot ole juurikaan parantuneet, vaikka tieto eläinten lajijominaisista tarpeista on karttunut, vaan päinvastoin huonontuneet, kun tilakokoja on jouduttu kasvattamaan tehotuotannon myötä.

Toisena esityksenä oli myös yhteinä työryhmänvetäjistä toimineen, Nora Schuurmanin esitelmä ”Lapsuuden kokemukset lemmikin kuolemasta”. Esitys käsitteli niin ihmisen ja lemmikin välistä rajaa (vaikka lemmikit mielletään perheenjäseniksi, päättää ihminen kuitenkin aina viime kädessä niiden elämän päättämisestä, eikä eläimen kuolemaa tohdita surra samalla tavalla kuin ihmisen), aikuisen ja lapsen välistä rajaa (lapset eivät ole saaneet osallistua lemmikkejä koskeviin päätöksiin, eikä heille usein olla edes

selitetty niitä) sekä viimeistä, elämän ja kuoleman välistä rajaa. Lemmikit ovat seuraeläimiä, tietoisia ja tuntevia toimijoita, jotka ovat ihmisen kanssa kehollisessa vuorovaikutuksessa. Ne jakavat arjen ihmisten kanssa, niitä ei syödä, niillä on ihmisten nimet ja ne asuvat kotona sisällä ihmisen kanssa. Lemmikki-kategorian voikin nähdä ambivalentisti häivyttävän eläimen ja ihmisen välistä rajaa.

Aamupäivän kolmantena vuorossa oli Outi Autti Oulun yliopiston kulttuurimaantieteestä. Hänen esityksensä käsitteli kalastajien näkemyksiä vaelluskalan toimijuudesta. Kemijoki on padottu voimalaitosten rakentamisen myötä ja vesivoimarakentaminen on estänyt lohennousemisen jokiin aiheuttaen haittoja paikallisille asukkaille ja muuttaen joen käytön perinteisiä tapoja huomattavasti. Haastatteluihin perustuvasta tutkimuksesta käy ilmi, että lohella oli suuri merkitys paikallisten ihmisten elannon kannalta ja sukupolvelta toiselle siirtyneet kalastuksen perinteet ovat muovanneet ihmisten kehitystä ja kuulumisen tunnetta. Lohia on myös inhimillistetty: lohennousu on pidetty merkkinä sen kotiseurakkaudesta. Paikalliset myös ovat tätä kautta samaistuneet kaloihin ja surreet voimalaitoksen rakentamisen lohennousukulttuurille antamaa kuoliniskua.

Perjantaina iltapäivällä, ”Rajat/on”-paneelikeskustelun jälkeen, olivat vuorossa työryhmän viimeiset esityk-

set. Heidi Mikkola Turun yliopiston mediatutkimuksesta käsitteli esitelmässään ”Eläinten ja ihmisten rajatiloja luontodokumentissa” BBC:n *Planeettamme maa*-dokumentin esteettisiä ja affektiivisia prosesseja ja pohti luontodokumentin potentiaalisuutta lajieron ajatteluun ja kyseenalaistamiseen.

Tiina Salmia Turun yliopiston taidehistorian oppiaineesta analysoi kuvien jakopalvelu- ja sosiaalinen verkosto Instagramin seuratuimman suomalaisen kuvaajan Sara Fabelin kissansa kanssa ottamia selfieitä tukeutuen ihmisen ja muiden lajien välille muodostettua hierarkkista eroa kritisoivaan posthumanistiseen ajatteluun. Myös Instagramin omakuvissa kumppanilajimme, kuten kissat ja koirat, näyttäytyvät perheenjäseninä ja parhaina ystävinä, joille tarjotaan parhaat herkut, lelut ja jopa terveydenhuolto. Siinä missä lemmikkejä hyödynnetään omistajan ja lemmikin välisessä suhteessa lähinnä suloiseksi seuraksi ja viihdykkeeksi, on niiden välillä ihmisen määrittelemä hierarkkinen raja mm. tuotantoeläimiin ja laboratorioiden koe-eläimiin.

Rajat ihmisten ja eläinten välillä -työryhmän esitykset oli valikoitu monipuolisesti eläintutkimuksen eri laidoilta: esityksiä kuultiin niin kulttuuri- maantieteestä, ympäristöpolitiikasta, mediatutkimuksesta, taidehistoriasta kuin yhteiskuntatieteellisestä eläintutkimuksestakin. Esitelmissä nousivat esiin ihmisten ja eläinten väliset rajat, rajan-

vedot lemmikki-, koti- ja villieläinten välillä sekä lisäksi ihmisen määrittämät eläinlajien väliset hierarkkiset rajat. Lemmit elävät hyvin läheisessä kanssakäymisessä ihmisten kanssa, mutta vaikka elintila on jaettu ja ne koetaan usein osana perhettä, on kyseessä kuitenkin ihmisen dominoima valtasuhde. Lemmikkien kanssa jaetaan eletty arki ja niiden kuolemaa surraan. Suhtautuminen kotieläimiin, kuten karjaan, on kaksijakoisempi ja se on muuttunut kun tilojen koot ovat kasvaneet taloudellisen pakon edessä. Luonnossa vapaana elävät eläimet, kuten vaelluskalat, herättävät myös tunteita ja niiden katoamista surraan, mutta ei yksilötasolla vaan lajina. Toisaalta esimerkiksi audiovisuaaliset esitykset voivat luoda suhteen eläimiin, jotka muuten ovat näkymättömissä.

Kuten eläinlajien erilaista kohtelua oikeuttava spesistinen ajattelutapa, perustuu konkreettisia rajoja tuottava, 2010-luvun Suomessakin jälleen päätännostava, nationalistinen ajattelu *meidän* erottamiseen alempiarvoisina pidetyistä *toisista*. Voisikin sanoa, että ”on lottovoitto syntyä Suomeen”, paitsi jos satut olemaan erinäköinen tai -lajinen.

